

Vedoucovský posudek diplomové práce Elišky Kleňhové
Interjekce v českém jazykovém systému

Tématem posuzované práce jsou česká citoslovce, a to nejen – jak by napovídá název – z hlediska jazykového systému, nýbrž i pokud jde o jejich užívání. Autorka začíná výklad definicí a podstatnými vlastnostmi slova, tedy poněkud zešíroka, ale nečiní tak z bezradnosti, nýbrž vědoma si obecných souvislostí. Pokračuje přes třídění slov do slovních druhů (kde správně zjišťuje, že Komárkova slovnědruhová klasifikace není navzdory proklamacím vposledku založena syntakticky) k detailní kritické analýze toho, co o interjekcích píše novější české mluvnické. Její zdrženlivě formulovaná kritika na mě působí přesvědčivě, ať už jde o podrobnost třídění (*Dělení v Mluvnici češtiny 2 je velmi podrobné, možná až příliš*, s. 42), hranici mezi citoslovci a parajazykovými prostředky (MČ 2 vidí z písemné komunikace jen stránku produkční a nebere v potaz, že zapsaná citoslovce jsou čtena, s. 29), či chápání citoslovců v PMČ jako lexikálních prostředků bezprostřední reakce (s. 30). Autorka opakovaně dokládá ošidnost přesných třídění a dvojaký, až vágní charakter významu řady citoslovců. Závažné a přesvědčivé je nalezení skupiny interjekcí, které doprovázejí pohyb a používají se při kontaktu s dětmi: tato slova nevyjadřují emoce, nejsou zaměřena na kontakt s adresátem a nenapodobují žádné zvuky, zato je jejich existence plně v souladu s pojetím interjekcí jako primitivního jazyka a s jejich ontogenetickou primárností.

Prostřednictvím této analýzy diplomantka dospívá k vlastní definici interjekcí jako slovního druhu a k svébytnému návrhu jejich třídění, který představuje jeden z vrcholů práce. Na závěr kapitoly připojuje několik poznámek ke grafickému zápisu citoslovců, týkajících se zejména psaní dohromady a zvláště a interpunkčního oddělování. Na tomto místě naráží na obecný problém interpunkčních principů: v případě oddělování citoslovců od následující výpovědi se kladení čárky řídí zvukovou realizací, a nikoli gramatikou, jak je to v české interpunkci obvyklé.

V další kapitole se diplomantka zabývá stanovením hranic mezi citoslovci a jinými slovními druhy; nejobtížnější je rozlišit přesně citoslovce od částic. Vychází přitom z Vondráčkova algoritmu, ale některé – sporné – Vondráčkovy návrhy podrobuje uvážlivé kritice a činí tak s nadhledem a sebereflexí. Čtvrtá kapitola upozorňuje na závažný lexikografický problém nereprezentativnosti výběru citoslovců ve výkladových slovnících i na řadu dílčích problémů spjatých s lexikografickým zpracováním interjekcí (např. *kčertu* je v SSČ pod heslem *čert*, kdežto *proboha* je heslo samostatné bez odkazu; bizarní heslo *máry viz čáry* tamtéž). Kapitola dospívá k radikálnímu, avšak argumenty podloženému závěru, že specifická interjekcí je tak velká, že by si zasloužily vlastní slovník nebo slovníček, a předjímá i některé stěžejní otázky praktické části diplomové práce.

Praktická část práce materiálově dokumentuje autorčina dřívější průběžná pozorování úzu. Je založena na vyhledávání citoslovců v psaných i mluvených korpusech, na excerpci z literatury pro děti, z internetových zdrojů, z televizních pořadů i z běžné komunikace. Vlastní excerpce korpusové nálezy zpřesňuje (ne naopak!) po stránce stylistické a žánrové. Materiálový výzkum mj. jasně ukazuje, že užívání konkrétních citoslovců je žánrově vázané a že primárními doménami citoslovců jsou a) komunikace s dětmi, a to i literární, b) zapsané projevy primárně mluvené a c) pásmo postav v beletrii.

Diplomová práce Elišky Kleňhové je vyspělá obsahově i formálně. Autorka ovládá umění plynulého, vnitřně návazného, čtivého výkladu, čtenáře práce provází problematikou pomocí

inkluzívní 1. osoby plurálu. Pravopisných chyb a překlepů je minimum, interpunkčních jsem napočítal snesitelných sedm, slohově trošku ruší nespisovné výrazy *akorát* (= pouze, s. 46) a *kolikrát* (= často, s. 56 a 75).

Práce zjevně vyrůstá z autorčina vnitřního soustředěného zájmu o problematiku a z nespokojenosti s jejím dosavadním mluvnickým popisem. O zaujetí tématem i o soustavnosti diplomantčina úsilí o jeho proniknutí svědčí i dlouhodobé excerpce z úzu v běžných životních situacích. Z práce je patrné také zaujetí dětstvím s jeho specifickými jazykovými, komunikačními i literárními. Diplomantka je zároveň schopna zobecňujícího pohledu: na s. 59 např. požaduje, aby byl jazyk popisován induktivně a v souladu s intuicí rodilých uživatelů. S tím jistě souvisí i její preference sémantického a „uživatelského“ přístupu ke sledované problematice. Kritické pasáže analyzující mluvnické popisy citoslovcí nejsou samoúčelné ani hnidopišské, nýbrž uvážlivé a vyrůstají z pozorného čtení a ze snahy porozumět každému slovu. Kapitola o grafickém zápisu pak napovídá, že autorka práce se nechce jen vyznat ve světě citoslovcí a pochopit ho, ale že zároveň usiluje o to, vnést do komunikační praxe řád. Její vlastní návrhy a vylepšení jsou podávány s jakýmsi ostychem, ač jsou soustředěně promyšlené; i v obecných soudech je diplomantka opatrná a zdrženlivá. Musím říct, že to vše je mi nanejvýš sympatické.

Otázky k obhajobě:

- 1) Myslím, že chápu rozdíl mezi onomatopoií, která zvukovou realitu napodobují, a citoslovcí jako *ach* nebo *ehm*, která ji, jak se v práci píše na s. 16 a 17, lexikalizují. Nebylo by však vhodnější popsat tento rozdíl jinak, totiž pomocí poukazu k jejich významu? Zkusíte to?
- 2) Na několika místech se v práci uvádí čtveré syntaktické chování citoslovcí. Např. na s. 35: a) věta zvolací = samostatná citoslovečná výpověď, b) jednočlenná věta citoslovečná = samostatná výpověď = větný ekvivalent, c) expresivní modifikátor, d) větný člen. Terminologicky mi není jasný rozdíl mezi funkcemi a) a b), a pokud jde o zvolené příklady, pro změnu rozdíl mezi b) a c). Objasníte mi to?
- 3) Ke s. 61: *čerta* je genitiv, *čerta starého* akuzativ?
- 4) Je možné souhlasit s Vondráčkem, že „výrazy vyvolávající potřebu intonačního či interpunkčního oddělení“ (s. 67) jsou citoslovce (a tedy i že podobné výrazy tuto potřebu nevyvolávají jsou částice), a zároveň navrhopat zjednodušení pravidel psaní čárek za citoslovcí v tom smyslu, že citoslovce se interpunkčně odděluje vždy, když není větným členem (s. 58)? Vždyť když výraz oddělíte vždy, jak poznáte, zda vyvolává potřebu oddělení?
- 5) Jak velké množství konverzace vedené přes aplikaci ICQ jste analyzovala a kolik různých pisatelů se jí účastnilo?
- 6) Opravdu jste ručně odškrtala 70 000 výrazů v ORAL2006 a 80 000 v ORAL2008?
- 7) Vyskytla se ve Vašem materiálu nějaká citoslovce výhradně (nebo téměř výhradně) psaná nebo výhradně mluvená, jejichž počet by byl vyšší než 5?

Posuzovaná práce naprosto vyhovuje požadavkům kladeným na diplomové práce. Bylo mi radostí ji vést i číst. Navrhuji ji hodnotit jako výbornou.

Ve Vodňanech 3. srpna 2010

doc. Mgr. Robert ADAM, Ph.D.